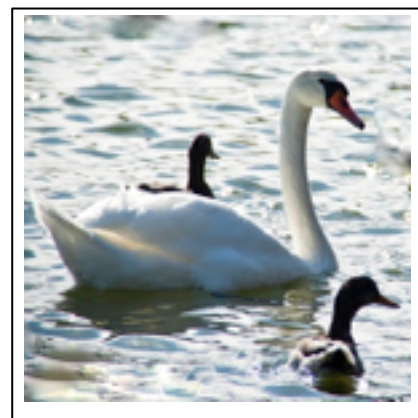

Svandammsparken Nynäshamn

En kulturhistorisk värdering

Sanna Jonsson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Trädgårdens hantverk och design
15 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2015

Svandammsparken Nynäshamn

En kulturhistorisk värdering

Sanna Jonsson

Handledare: Evalena Öman

Kandidatuppsats, 15 hp
Trädgårdens hantverk och design
Lå 2014/15

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
Box 130
SE-542 21 Mariestad, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 7860000

Program in Conservation, Gardening and Garden Design
Graduating thesis, 2015

By: Sanna Jonsson
Mentor: Evalena Öman

Svandammsparken Nynäshamn
A cultural historical valuation

Abstract

This bachelor thesis have emerged in the context of the garden Crafts and Design Program, Department of Conservation at the University of Gothenburg. The essay will primarily deal with a cultural valuation of the Swan Pond Park (Svandammsparken) in the city of Nynäshamn.

The National Heritage Board (Riksantikvarieämbetet) is the authority responsible for cultural heritage issues, which is why I assume Axel Unnerbäcks elaborated model. Moreover, studies are made on empirically compiled historical materials of the park itself, and value for value are critically analyzed. By studying old maps and historical material during the 1900s era of the area, conclusions and scientific assessments have been implemented. The results show that the park contains high cultural heritage values and should be treated accordingly in an adequate way.

Title in original language: Svandammsparken Nynäshamn
En kulturhistorisk värdering
Language of text: Swedish
Number of pages: 39
Keywords: (cultural, value, appraisal, justification, rating)

Förord

Vi lever i en föränderlig tid, det som än gång varit av stor vikt tappar värde till fördel för vårt framåtsträvande. Att hela tiden vara på väg mot något bättre gör att vi blir stressade och drabbas av fartblindhet. Under en livstid i dag upplever vi flera radikala förändringar än vad vi någonsin gjort under tidigare generationer. Många av oss vistas dagligen i en dålig miljö med exempelvis hög stressfaktor och buller. Det är där våra grönområden kommer in i bilden; stadens parkområden är otroligt viktiga för människan som lever och vistas i staden- de är grunden för vårt välbefinnande. Forskning påvisar gång på gång att naturupplevelser minskar stress och gynnar återhämtningen av kroppen. Den skapar även en känsla av sammanhang, att tillhöra ett samband är en avgörande faktor för vår hälsa. Stadsparkerna i dag har ofta funnits där länge. I parkerna har vi byggt upp minnen sedan lång tid tillbaka, minnen som alla har ett sammanhang.

Vid exploatering i städer är det ofta de gröna ytorna som förminskas eller försvinner helt vid nybyggnation av områden. Stadskärnorna ska förtätas och all obebyggd markytas ses som exploateringsbar. För många människor är parken i staden den enda natur de har tillgång till och ändå är det ofta den som försvinner vid stadsplanering.

Enligt kulturmiljölagen ska bevarandet av vårt kulturarv ses som en nationell angelägenhet, där anser jag att vi måste börja jobba gränsöverskridande. Det måste tillföras en ökad förståelse för kulturarvets, naturmiljöns och mångfaldens betydelse. Kommuner måste få större insyn i de olika delarna, skaffa sig kunskap och förståelse för grönytors höga betydelse i samhället för att sedan kunna hantera frågorna på ett tillförlitligt sätt.

Ett stort varm tack vill jag rikta till alla delaktiga som på olika sätt hjälpt mig att genomföra uppsatsen. En person jag vill tacka extra mycket är Emma Palmér vid Nynäshamns bibliotek. Tusen tack för ditt mycket tillmötesgående förhållningssätt gällande både anskaffande av historiska bilder och skrifter. Materialet har spelat en avgörande roll för genomförandet av arbetet.

Sanna Jonsson 14 april 2015

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Forsknings och kunskapsläge	10
1.3 Problemformulering och frågeställning.....	10
1.4 Syfte och mål	11
1.5 Avgränsningar	11
1.6 Metod.....	11
1.7 Källmaterial och källkritik.....	12
2. Nynäshamn och Svandammsparken	14
2.1 Historik Nynäshamn.....	14
2.2 Svandammens uppkomst	15
2.3 Svandammsparken i dag.....	16
2.4 Svandammsparkens gröna skikt	17
2.5 Exploateringsplan för Svandammsparken.....	18
3. Värderingsdel och resultat.....	19
3.1 Kulturhistoriskt värde.....	20
3.2 Markhistoria	21
3.3 Samhällshistoria	22
3.4 Parkarkitektur	23
3.5 Socialhistoria ur kontinuitetsperspektiv	24
3.6 Tradition	25
3.7 Symbol.....	26
3.8 Upplevelse	27
3.9 Personhistorik.....	28
3.10 Värdesammanställning och resultat.....	29
3.11 Svandammens framtid och hot	32
4 Diskussion	33
5 Sammanfattning	35
Käll- och litteraturförteckning	36
Tryckta källor och litteratur	36
Elektroniska källor.....	37
Figurförteckning.....	38
Tabellförteckning.....	39

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Mitt intresse för samhällsutvecklingens historia har så länge jag kan minnas varit stort. När jag kom till valet att välja vilken trädgårdsutbildning jag ämnade studera för tre år sedan var valet lätt- vid kulturhistoriska fakulteten i Mariestad (tillhörande Göteborgs universitet) fann jag en trädgårdsutbildning som grundar sig i den kulturhistoriska aspekten och värderingen. Inför valet av examensarbete var jag säker på att jag ville fördjupa mig i det gröna rummet i staden. Hur vi förhåller oss till de gröna ytorna med tanke på de kulturhistoriska värden som ofta finns där och hur de tas i beaktning vid exempelvis en exploatering.

Jag har valt att fördjupa mig i Svandammsparken i Nynäshamns kommun. Examensarbetet uppmärksammar Svandammsparkens gröna miljö och de kulturhistoriska värden som parken innehåller och vilken betydelse de har i förlängningen. Nynäshamns kommun har i sin fördjupade översiktsplan 2014 en vision om en exploatering i parkens norra del. Jag vill fördjupa mig i vilka kulturhistoriska värden parken representerar och hur förhållningssättet till dem har sett ut vid kommunens framtida planeringen. ”Vi måste blicka bakåt för att komma framåt” (Bryvald, 2011) är ett känt talesätt som det ligger mycket i. För att ge en grund för en framtida planering av parkområdet är det mycket viktigt att ha en historisk bakgrund och veta vilka hänsynstaganden som bör göras. Genom att definiera vilka värden parken har understöds en eventuell förändringsprocess i rätt riktning. Arbetet syftar till att parkens kulturhistoriska värden ska lyftas och förstås och därmed möjliggöra en bärande delaktighet vid kommunplaneringen. Det uppstår ofta intressekonflikter kring exploatering kontra bevarande av kulturmiljön.

Som referensexempel används samhället Hjo i Västra Götalands län, där arbetas för att belysa de kulturhistoriska värden som de parker och grönytor har som finns inom kommunens gränser. Centralorten Hjo ligger utmed Vätterns strand och längs denna finns en gammal stadspark med äldre byggnader som tidigare inrymt en vattenkuranstalt. Genom att dokumentera och värdera parkens byggnader och grönytor har ett genomförande av en långsiktigt målformulering för vården av parken och dess byggnader framarbetats. Detta vårdprogram utgör en grund vid planering inom området. Vårdprogrammet för Hjo får statuera exempel och vägledning vid värderingsprocessen (Hjo Vårdprogram 2005).

1.2 Forsknings och kunskapsläge

Vad är ett kulturarv och hur kan det tolkas? Kulturmiljöpropositionens definition av kulturarvsbegreppet ”Kulturarvet kan sägas utgöras av de traditioner och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer. Det är både materiellt och immateriellt. Dess innehåll är öppet och dynamiskt och påverkas ständigt av tidsmässigt och socialt skiftande värderingar” (Blank 2003:16). Det finns i dag ganska mycket material om olika metoder för att beskriva ekologiska och miljömässiga aspekter över gröna ytor i staden, exempelvis finns det tidigare högskolearbeten ur biologisk synvinkel även över Svandammsparken (Törnqvist, 2013). Nynäshamns kommun har även gjort en egen enkätundersökning ur socialt perspektiv över hur parken används och hur den uppfattas av de som bor i staden (Nynäshamns-kommun se och göra-parker 2012). Det finns forskning inom kulturarvssektorn där Blanks studie (Delaktighetsmålet i Länsstyrelsepraktiken från 2003) tar upp olika frågor hur vi skall förhålla oss till det kulturhistoriska arvet. Vilket i förlängningen kräver en omdefiniering av ett flertal yrkesroller inom grönyteförvaltningen traditionellt sett. Detta ställer även krav på ökad delaktighet för att det på sikt skall ske en omställning till ökad förståelse och kunskap vilket därmed kan leda till förändrade arbetssätt. Det finns däremot inte mycket skrivet om kriterier ur kulturhistorisk synvinkel och hur arbetet bör se ut angående olika värden som platsen besitter. I mindre städer saknas ofta den kunskapen och det finns heller inget givet arbetsredskap för att genomföra en värderingsprocess. Axel Unnerbäcks bok ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse” tillkom 2002 då man behövde prononcera de kulturhistoriska värdena. Han har utarbetat ett värderingssystem vilket kan fungera som norm vid värdering av miljöer och byggnader (Unnerbäck 2003). Vidare har Kulturmiljöenheten vid Stockholms Stadsmuseum (Byggnadshistorisk rapport 2011) riktat in sig enbart på en metodutveckling av gröna miljöer, denna metodutveckling utgår även den från Unnerbäcks värderingssystem. Stockholms Kulturmiljöenhets värderingsmetod är vägledande i analysprocessen i studien.

1.3 Problemformulering och frågeställning

De stadsparker som finns i dag har ofta uppkommit i början på 1900-talet. Från begynnelsen representerade parkerna mestadels rekreation av övre medelklass men har alltmer övergått till funktionalism där större grönytor skall inbjuda till utevistelse och lek. De ingår ofta i den löpande skötseln under kommunens gatu- och parkavdelningen där skötselanvisningar och vårdplaner ofta saknas. Det är inte ovanligt att kunskaperna brister angående parkens olika värden, såsom betydelsen av biologisk mångfald och bevarandet av det kulturhistoriska arvet. Det behövs en vidare diskussion och ett ändrat förhållningssätt till gröna ytor i staden. Parkers kulturhistoriska värden bör belysas på ett bra och koncist sätt för att komma platsen och dess brukare tillgodo genom att skapa ett visst förhållningssätt inför framtiden. Frågeställningen lyder;

-Hur ser de kulturhistoriska värdena ut i Svandammsparken?

1.4 Syfte och mål

Syftet med detta arbete är att undersöka vilka kulturhistoriska värden som finns i parken och vilken betydelse de har. Att stärka medvetenheten kring de olika värdena genom kunskap och förståelse vilket i längden bidrar till att parkens empiriska betydelse värnas insiktsfullt. Målet är att genom en kulturhistorisk värdering upprätta en grund för ett framtida tillskapande av lämpligt skydd, användning och levandegörande av värden. Detta kan i förlängningen tillsammans med Törnqvist studie om biologisk mångfald (Törnqvist 2013) utgöra en grund för ett vidare upprättande av vårdprogram och en byggnadsminnesförklaring av parken.

1.5 Avgränsningar

Arbetet kommer endast att behandla parkens kulturhistoriska värden. Unnerbäckes värderingssystem är grunden i undersökningsdelen tillsammans med den utarbetade värderingsmall Stockholms stadsmuseum upprättat för grönytor. Analysen kan ses som en förstudie till ett framtida vårdprogram för parkområdet. Den fysiska avgränsningen kommer helt naturligt att omfattas av Svandammsparkens egna geografiska avgränsningar (se figur:3).

1.6 Metod

Arbetet är en kvalitativ fallstudie av de kulturhistoriska värden som finns i Svandammsparken. Genom att ta del av historiska dokument, kartor och publicerad skriftlig information om Nynäshamn och Svandammsparken har jag fått en bild av parkens utveckling och människors rörelsemönster över tid i parken. Historiska kartor över parkens område har jämförts med kartor i dag. Jag har besvarat olika kulturhistoriska värderingsfrågor genom att använda olika källmaterial, både äldre och nyare skriftlig information, muntlig genom intervju och även via mailkorrespondens. De olika källornas sammanlagda emperi kan anses som högt för att de återkommande pekar åt samma håll och den sammantagna mängden bidrar med en tyngd till arbetet. Tidigare kulturhistorisk värdering av Stadsparken i Hjo (Hjo, 2004) har till viss del varit vägledande i mitt arbete, även undersökningar hur andra aktörer har arbetat med kulturhistoriska bedömningar av grönområden kan ses som berikande. Forskning, olika utredningar och trädgårdslitteratur med historisk anknytning har fördjupat min förståelse för hur parker och grönområden förändrats över tid och vilken betydelse de har haft för samhället och den enskilda människan över generationer. De äldre fotografierna i dokumentet är ämnade till att jämföras med fotografier av idag för att om möjligt se parkens strukturer över tid. Riksantikvarieämbetets kulturhistoriska värderingsmodell är sedan metoden jag använt mig av för att bedöma parkens olika värden. Anledningen till att just denna mall valts beror på att det i nuläget endast finns den att utgå ifrån gällande värdering av grönytor på ett systematiskt, analyserande sätt vilket även är en del av syftet med arbetet.

Axel Unnerbäck strukturerar upp de kulturhistoriska värdena i två huvudgrupper; dokumentvärde och upplevelsevärde. Upplevelsevärdet innefattar exempelvis patina och identitetsvärde medan dokumentvärdet består av de historiska värden som platsen eller byggnaden har. Med hjälp av denna värderingsmodell fördjupar jag mig sedan och går kritiskt igenom värde för värde i parken och källhänvisar empirin i studien. Blank skriver i sin utredning att regeringens målsättning gällande Kulturarvmiljö 1998/99:114 om ”Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön”, hur viktigt det är att brukarna blir delaktiga i kulturmiljöarbetet och att det måste exemplifieras och belysas för att inte bli tomma ord (Blank 2003 s.3)

1.7 Källmaterial och källkritik

Min undersökning stödjer sig främst på den utarbetade teorin av Axel Unnerbäck. Han har på uppdrag av Riksantikvarieämbetet utarbetat en vägledning över hur en kulturhistorisk värdering kan utformas. I sitt förord skriver han att en kulturhistorisk värdering skall ses som en resurs i samhällsutvecklingen och den skall tillskapa en pågående diskussion av både allmänhet och politiker. Kunskap kring betydelsen av värden ska tillskansas genom kunskapslyft och utarbetande av lämpligt skydd. Denna positiva kompetenshöjning bevitnar därefter kunskap om växtkänedom och hantverksskicklighet. Skyddet skall sedan ses som ledande för det fortsatta vårdarbetet av platsen (Unnerbäck, 2003).

Vidare har jag tittat på propositionen Kulturmiljövård 87/88:100 (rättelse 87/88:104) som Axel Unnerbäck hänvisar till i sin studie. Där beskrivs hur viktigt det är att bevara synliga miljöer ur platsens historia, hur olika historiska sammanhang hänger ihop i en stad och att det åligger myndigheterna att medverka till ökad kunskap och bevarande av dessa, ”Lagen om kulturminnen” upprättas (Kulturmiljövård prop. 1987/88:104 sid. 29-30). I den senaste propositionen 2012/13:96 Kulturmiljöns mångfald, vill regeringen istället att lagen om kulturminnen skall övergå till Kulturmiljölagen. Kulturmiljön anses vara en nationell angelägenhet och att vi tillsammans har ett ansvar för den. Vidare tas upp att ansvaret ligger på den som planerar eller utför förändringen, ingrepp på kulturmiljön skall begränsas eller helt undvikas i största möjliga mån. ”Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer” (2012/13:96 Kulturmiljöns mångfald s. 32-39).

För att få en förståelse för parkers och grönområdets betydelse över tid i Sverige men även i ett vidare perspektiv har jag studerat Anna-Maria Blennows bok ”Europas trädgårdar”. Blennow beskriver trädgårdskulturen från trädgårdskulturens begynnelse kring floderna i Asien och Afrika och fram till Tyskland och Frankrikes nyskapade parker. Maria Flink har i sin bok ”Historiska Trädgårdar” fördjupat sig i synen på trädgårdar som ett kulturarv och hur man kan läsa av olika spår i en park eller annan grönyta för att sedan befästa resultaten i ett vårdprogram. Böckerna bildar tillsammans en grund ur historiskt perspektiv för värderingen.

Memoarer som Göte Larsén författat har tillsammans med faktaböcker som ”Nynäshamn - Villastad och köping” berikat min kunskap om Nynäshamn, hur staden kom till och hur de som levde i staden under 1900-talet har nyttjat den. Även hur Svandammen som grönområde har begagnats ur socialt perspektiv, vilket i förlängningen utmynnade i Svandammsparken.

För att få en inblick i hur denna problematisering gällande värdering av ett specifikt begränsat område tidigare har behandlats, har jag studerat några tidigare examensarbeten inom samma problematisering. Lundberg Caroline (2009) ”Kulturhistorisk värdering och färjestationen i Helsingborg”. Lundberg tar i sitt arbete upp angelägenheter angående färjestationen, vilken betydelse denna byggnad har haft som mötesplats i olika verksamheter under 1900-talet och hur kommunpolitiker och antikvarier förhåller sig till de kulturhistoriska värden som finns på platsen i dag. Jarbelius Kristina (2010) ”Fem trädgårdar från 1898-1924 Villastaden i Gävle”. Jarbelius har exemplifierat fem stycken äldre trädgårdar i en villastad, hur förändringen i trädgårdarnas struktur och upplägg avspeglar trädgårdstrender under 1900-talet och hur de kulturhistoriska värden som finns tagits i beaktning. Även intresset för ett eventuellt återskapande har analyserats. Ljung Juliane (2012) ”Riksantikvarieämbetet 2.0 - På väg mot framtiden” Ljung analyserar Riksantikvarieämbetets användande av sociala medier och hur de fungerar rent praktiskt. Kulturarvssituationer är inget undantag i den hela tiden eskalerande digitala världen och i arbetet undersöker Ljung hur den digitaliseringen implementeras och värderas.

Gemensamt för alla tre arbeten är att de har utgått från Axel Unnerbäcks värderingsmodell i sin värderingsprocess. Även Maria Flinks bok ”Historiska trädgårdar” finns med i deras källor och används som en historisk grund i arbetet. Två av dem har även gemensamt att de hänvisat till fel källa; proposition kulturmiljövård 87/88:100 (rättelse 87/88:104). Där gör jag ett antagande att de kopierat Axel Unnerbäcks felaktiga källhänvisning (”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse” s.15 propositionen Kulturmiljövård 87/88:100 (rättelse 87/88:104).

Tidigare examensarbeten över Svandammsparken har även varit av intresse. Elin Törnqvist (2013) ”Åtgärder för biologisk mångfald i parker” har gjort en fallbeskrivning över de biologiska värden som finns i parken. Hon beskriver parkens olika ytor och skötseln av dem, hur kommunens ekolog/biolog ser på parken och hur den biologiska mångfalden uppfattas där.

2. Nynäshamn och Svandammsparken

2.1 Historik Nynäshamn

Skärgårdskommunen Nynäshamn ligger som en halvö på Södertörn, ca 5 mil söder om Stockholm. Landskapet är Södermanland och Nynäshamn tillhör Stockholms län, ytan är 356 km². Kommunen har drygt 26 000 invånare och har nära till både landsbygd, naturområden samt havet med kust och skärgårdsöar utanför (Nynäshamns-kommun politik-fakta, hämtad, 2015.02.19).

För ungefär 1 800 miljoner år sedan var Södertörn en gedigen bergskedja och när bergen sedan eroderat ned övergick landskapet till en klippöken under brännande sol. I samband med att landet sjönk några hundra miljoner år senare bildades ett mycket rikt tropiskt hav på platsen, fossiler i kalkberggrunderna på Gotland berättar om ett omfattande liv. En slutsats som sedan kan dras enligt Gunnar Norberg, är att det inträffade omfattande jordskalv vilket medförde att landet åter höjde sig. Istiden för 70 000 år sedan bildade jättegrytor och slipade bergen när vattenströmmar med virvlande grus forsade fram (Norberg, red.1996 s.11) Dessa spår finns det gott om längs Nynäshamns berghällar och stränder, vilket i sig resulterat i en mycket vacker och historisk miljö. Det har bott människor här länge, gravhögar man hittat dateras ända till bronsåldern (1 800 till 600 f.Kr). Nynäshamn som tätort bildades däremot för ca 100 år sedan och var då en köping. Stadsprivilegier erhöles 1946 (Norberg, red.1996 s.143).

Figur.1 År 1901 järnvägen mellan Stockholm och Nynäshamn färdigställs.

2.2 Svandammens uppkomst

Svandammsområdet i Nynäshamn kom till i början av 1900-talet. När järnvägen byggdes mellan Stockholm och Nynäshamn så medförde det att en tidigare havsvik övergick till att bli en damm. Här samlas då helt naturligt mängder av fåglar. Flera svanpar ses häcka här varje år, därav namnet Svandammen. Denna plats blev då helt naturligt en grön oas i de centralare delarna av blivande Nynäshamn. Efter färdigställandet av tågbanan år 1901 blev det kvar en slingrande grusväg längs den inre delen av dammen, en tidigare spårdragning som underlättade bygget av banans norra del togs bort vid färdigställandet och detta lade sedermera grunden till nuvarande Järnvägsgatan och den naturliga stigen längs dammen. Trädrader planterades mellan gångstigen och den större vägen, det placerades även ut bänkar längs stigen så människor kunde sätta sig och vila och njuta av den tilltalande atmosfären, det växte sakta men säkert upp en grönyta mellan hamnområdet och den blivande stadens centrum (Norberg red.1996 s.33).

Svandammsområdet har under årtiondena förändrats på olika vis, det har varit både upp- och nedgångar under vattensamlingens existens. Dammens vatten blev för stillastående och kom därmed att avge en mindre trevlig odör, det har genom åren lösts genom dragna kanaler för in och utlopp av friskt havsvatten (Norberg, red.1996 s.83). Själva strukturen och upplägget av parkens struktur har dock hela tiden varit detsamma; anläggningen kretsar runt den naturliga lilla dammen med sina havsbandsanslutna kanaler åt olika riktningar.

I början på 1900-talet var det mest välbärgade storstadsbor från hela Europa som besökte området, den var genom sitt läge en naturlig genomfart till den kur- och badort (Trehörningen) som på den tiden besöktes av välbärgade Stockholmare som behövde vila upp sig. Under hela 1900-talet har området använts som en naturlig samlingsplats kring olika aktiviteter, under vinterhalvåret har man åkt skridskor på den frusna dammen och på sommarhalvåret har områdets gräsytor inbjudit till olika sociala aktiviteter (Norberg, red. 1996 s.103), (Larsen, 1969 s.34). Växtligheten bestod från början mest av lantligt barrskogslika områden, en del av de granar som funnits där sedan dammens tillkomst för över hundra år sedan finns fortfarande kvar och det finns ett skriftligt avtal i kommunens visioner om att dessa även i framtiden ska bevaras (Nya Nynäshamn 2014 s.54).

Figur. 2 Gammalt vykort över Nynäshamn med parken som förgrund och kyrkan i bakgrunden.

2.3 Svandammsparken i dag

Svandammsparken är i dag i mångt och mycket en genomfartspark, som ett resultat av den geografiska placeringen. Den tillhör en del av "Strandvägenstråket" i staden (Nynäshamns kommun 2001 s.35) men den är även det första intrycket av Nynäshamns stad om du kommer tågvägen från Stockholm. Kommunen skriver i sin översiktsplan 2001 att denna entré till staden ger ett "rörigt" intryck, den behöver tydliggöras och struktureras upp för att bli mera tilldragande (Nya Nynäshamn 2014 s.54). Parken används av alla åldrar och även många olika målgrupper. De stora gräsytorna inbjuder till en hel del aktiviteter, som exempel kan nämnas, hundrastning med agilityträning, promenader, utflykter, boule samt annan social lek och samvaro. På vintern när isen ligger spegelblank på dammen tar man sig en skridskotur. Här arrangeras även en del större konserter och en intilliggande skola har i många år haft sin skolavslutning belägen i parkområdet. En gång om året äger Nynäshamns trädgårdsförenings bytes- och växtmarknad rum i parken.

Under våren 2012 genomfördes en enkätundersökning av Nynäshamns kommun, anledningen till undersökningen var att ta reda på hur de olika grönområden som finns i kommunen används av invånarna och hur de uppfattas. Där framkommer det att Svandammsparken hamnar på en tredje plats över stadens mest välbesökta och populära grönområden. Den besöks framförallt för att den rent geografiskt ligger nära bostaden, den vackra naturmiljön, lek, spel och aktivitet, men även möjligheten till avkoppling är viktiga argument. En fråga i enkäten var även vilken plats man avser besöka oftare om den rustades upp och blev ännu mera inbjudande, där kommer Svandammsparken högt i rang vilket kan tolkas som att underhållet i parken är undermåligt eller utförs på ett felaktigt sätt (Nynäshamns kommun 2012 "Enkät" s.1).

Figur.3 Parken har en naturlig avgränsning åt alla håll, själva formen är avlångt rombformad och på ena sidan går en större väg och på den andra sidan järnvägen och hamnen.

2.4 Svandammsparkens gröna skikt

Växtligheten bestod från början mest av lantligt barrskogslika områden. En del av de granar som funnits där sedan dammens tillkomst för över hundra år sedan finns fortfarande kvar och det finns ett skriftligt avtal i kommunens visioner om att dessa även i framtiden ska bevaras (Nynäshamns kommun, Nya nynäshamn, 2014). I mitten av parken finns en damm med naturliga havsbindande bäckar med in- och utlopp. Dammen är hemvist för ett rikt fågelliv, kanadagäss, svanar och änder lever och bor här. Det finns även en hel del fisk i dammen, exempelvis aborre och löjor. Växtligheten i dammen består mest av vassruggar här och där, vattnet upplevs ibland som illaluktande. Orsaken tros vara syrebrist och den dåliga lukten beror på sumpgasbildande svavelväten. Det finns dock inga prover tagna på vattnet (Törnqvist bilaga 3 s.3)

Runt dammen ligger ett nät av gång- och cykelvägar, en del är asfalterade medan andra är grusbeklädda. Mellan den större vägen och dammen finns en äldre allé, träden där är mestadels äldre bl.a olika sorter av björk och lönn. Det finns också en och annan solitär buske planterad mellan träden, här och var även ett större buskage. Buskskiktet består mestadels av olika rosbuskar. Parken domineras annars av stora öppna gräsytor som på sommaren är väl klippta, vilket gör att siktlinjerna i parken i huvudsak är väldigt långa. Mikroklimatet på de öppna ytorna i parken är ganska soligt och blåsigt på grund av de öppna ytorna och närheten till havet. Det finns dock en del tätare skogspartier, berg och planteringar som ger både lä och skugga. Området har i stort sett samma utformning nu som när det tillkom i början av 1900-talet, med undantag för en liten del i ena ändan av parken, den som kallas Göstas trädgård.

Göstas trädgård ligger i södra delen av parken. Gösta Zetterqvist (grundare av Zetas trädgård) började odla upp sin sommarstugetomt för att skapa en trädgård i asiatisk stil 1927. Med lite hjälp av en konstprofessor anlade han en egen storslagen trädgård. Han älskade olika stenar och blommor som inte är de allra vanligaste. Han hyrde dessvärre bara marken runt huset och var av olika anledningar tvungen att avyttra hela trädgården i början på 90-talet. Stora delar av sitt verk skänkte han då till Svandammsparken och han var själv med och byggde upp parkdelen ”Göstas trädgård”. Gösta har på platsen försökt anlägga grunderna i den kinesiska trädgården. Som exempel kan ges stora fantasifulla stenar som i det symbolfyllda minilandskapet föreställer både öar och berg. Han sade att ”en kinesisk trädgård är människans dröm om naturen, i tämjd form”. Där finns alltid de olika krafterna yin och yang, den kvinnliga och den manliga kraften. Vattnet är yin, berget är yang. I trädgården är det dammen med sin spegelblanka yta som är yin, medan de stora stenarna och murformationerna är yang. Träd och buskar ska spegla årets gång, från körsbärsblom och orkidéer om våren till brinnande lönnar och krysantemer om hösten. Den lummigare delen består mest av olika sorters enar, thuja och gran men även benved och olvon går att hitta där. Gösta tyckte inte att man skulle ”gödsla med blomprakt”, men tillåta körsbärsträd, magnolior, ginst och pioner att blomma i tur och ordning. På hösten finns det vackra buskar och träd där bladfärgen övergår i rött, som exempel kan nämnas lönn, rönn, berberis och benved. Bredvid den lilla stenpaviljongen växer det ett mindre gingkoträd.

Vid anläggandet av sin del har han sparat de gamla träden och rododendronrabatterna som redan fanns på platsen och låtit de bli en naturlig och integrerad del i trädgården, han har sedan utökat dessa med mer ovanliga asiatiska sorter. Hela parken är till största delen anlagd, med inslag av en del naturlika delar i de yttre områdena (Nynäshamnskretsens hemsida, hämtad: 2015.02.18). Denna del av parken har under många år tagits omhand av trädgårdsamatörernas förening i Nynäshamn. Tyvärr har en del eldsjälur gått ur tiden och därmed även omhändertagandet. Kommun står nu för skötseln även i denna del.

2.5 Exploateringsplan för Svandammsparken

Kommunen skriver i sin översiktsplan *”Genom miljömedveten arkitektur och med en plan för bevarande av kulturhistoriska miljöer kan staden bli än mer attraktiv”* (Nynäshamns kommun översiktsplan 2012 s.122). Vidare hänvisar de angående exploatering och byggnation till planen *”Nya Nynäshamn 2014 Staden vid vattnet”* där det beskrivs hur kommunen föreslår en rad förändringar i parkområdet. De förespråkar byggnation av bostäder på parkområdets stora gräsytor, deras vision är att området skall bli en *”integrerad del av centrum”*. Vidare föreslås även byggnation mellan dammen och järnvägen, grusvägen som finns där i dag betecknas som *”ogästvänlig”* och skulle i samband med en exploatering i området bli ett *”attraktivt promenadstråk”*. Exploateringen av dammens *”ogästvänliga baksidor”* skulle utmytna i *”unika boendekvaliteter”*. Avslutningsvis så skriver kommunen att *”Alla stora träd behålls liksom Göstas Park”* (Nya Nynäshamn 2014 s.54). Kommunen har genomfört geologiska undersökningar angående markens sammansättning och rasrisk. Även bullerundersökningar över området har gjorts i samband med exploateringsförslaget. Däremot omnämns ingen kulturhistorisk analys av parkområdet i den förstudien.

Figur. 4 Kommunens exploateringsförslag över Svandammsparken.

Figur. 3 Svandammsparkens avgränsning i dag markeras av den röda linjen.

3. Värderingsdel och resultat

Svandammsparken Nynäshamn
genomförd våren 2015

Av: Sanna Jonsson

Figur. 5 Karta över Svandammsområdet 1898 innan dammens tillkomst, den röda markeringen visar järnvägens dragning, vilket leder till dammens tillkomst.

3.1 Kulturhistoriskt värde

Ett byggnadsminne utgörs av kulturhistoriskt intressanta byggnader eller platser som utifrån olika värderingar anses särskilt bevaransvärda. Byggnader skyddas av plan- och bygglagen och miljöer hamnar under miljöbalken 1998:808, som exempel kan anges kulturresevat. De förvaltas genom kommunen eller länsstyrelsen (Riksantikvarieämbetet). Att se till så Kulturmiljölagen följs är Länsstyrelsens uppgift, det är även från dem kommunen kan söka bidrag för att underhålla kulturvärden. Riksantikvarieämbetet bär det generella ansvaret och tillsynen av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader i hela Sverige (Malmdal, Riksantikvarieämbetet 2014).

Ett byggnadsminne kunde enligt lagen (1988:950) om kulturminnen 3 kapitlet betecknas som ”synnerligen märkligt”. Det gällde även för trädgård, park eller annan anläggning som ansågs av Länsstyrelsen inneha ett högt kulturhistoriskt värde. Kulturmiljöarbetets förutsättningar har sedan dess förändrats. Kulturminneslagen övergick 1 januari 2014 till Kulturmiljölagen enligt (Kulturmiljölagen, 1988:950). Den nya lagen ska även innefatta Kulturmiljöns mångfald 2012/13:96. Betänkandet behandlas i proposition. Regeringen föreslår även nya nationella mål för kulturmiljöarbetet. Landsting och kommuner skall kunna vägledas och inspireras av det nya målet som även är tänkt att styra de statliga insatserna (Kulturutskottets betänkande, 2012/13:KrU9 s.1).

Unnerbäcks värderingsmodell utgår ifrån tre huvuddelar; objektet analyseras, motiveras och sedan graderas det som analyserats. Graderingen är riktmärket för vilken nivå analysdelen har på kulturhistoriska värdeskalen; antingen anses att de har ett högt värde eller så anses det inte ha det (Riksantikvarieämbetet, 1998: 68). Motiveringen är uppdelad i upplevelsevärden och dokumentvärden, det är här viktigt att tala om varför själva värdet anses innehålla höga kulturhistoriska värden, ett motiverande av värderingsprocess. Grundmotiven i värderingsprocessen presenteras som överskrift över varje värde. En sammanfattande värdeförklaring efterföljer sedan för att brukaren av värderingen på ett lättöverskådligt sätt snabbt skall kunna sätta sig in i dess betydelse. Värdeförklaringen återspeglar Riksantikvarieämbetets utarbetade värderingsmodell (Riksantikvarieämbetet, 1998: 61-63) och Unnerbäcks värderingsmotiv (Unnerbäck 2003). Under varje bild bearbetas den övergripande motiveringen, där sammanvägs den även med ytterligare förstärkande grundmotiv om så behövs. Slutligen besvaras frågan angående ambitionsnivån för bevarande.

Under värderingsprocessen av Svandammsparken finns graderingen högt värde respektive mycket högt värde. Högt värde genereras av en till två källor, mycket högt värde genereras av fler än två källor för det specifika värdet. De värden som ej finns med i denna tabell är antingen ej representerade i parken eller saknar helt källa.

3.2 Markhistoria

Förklaring: Här värderas i stället för en byggnad markens värden. Det visar på hur parkområdet ur ett geografiskt perspektiv kom till och hur det av människan har brukats under tid. Tillhör området ett sammanhang ur historiskt perspektiv tas detta upp här.

Svandammsområdet 1902

Figur. 6

Svandammsområdet 2015

Figur. 7

Svandammsområdet bildades i samband med järnvägens dragning mellan Stockholm och Nynäshamn i början på 1900-talet vilket utgör ett högt värde ur historisk synvinkel (Norberg, Gunnar (red.1996) s.34). Dammens tillkomst tillför på så vis en viktig del ur en historisk epok i Nynäshamns stads historia. Parkens utformning har i stort sett varit densamma sedan den bildades, den inre gångbanan mot järnväggsgatan är ett exempel på detta. De stora gamla granarna i den mera vildvuxna delen har funnits där sedan Svandammsområdets begynnelse vilket gör att autenticitetsvärdet gällande utformning och växtmaterial är högt. Det pedagogiska värdet inverkar även här, för att få en förståelse för hur och vart tågbanan kom till i början på 1900-talet ingår det i berättelsen att förklara hur den tidigare havsbukten avsnördes och hur banvallen fylldes ut för att banbyggnationen skulle vara möjlig att genomföra. Representativiteten i parken avspeglas med sina stora gräsytor och slingrande gångstigar runt dammen och kanalerna, det låg i tiden i början av 1900-talet att anlägga parker med denna strukturella utformning.

3.3 Samhällshistoria

Förklaring: Samhällshistoriska värden är immateriella värden, de kan avspegla hur platsen medvetet använts i en viss tidsanda som sedan följt samhällsutvecklingen generellt. Stadsbyggnadshistoria är ofta knuten till hur platser avsiktligt uppkommit och hur människan i förlängningen sedan tagit dem i bruk. Parker och andra grönytor avspeglar ofta en viss politik och tidsanda.

Figur. 8 Dragning av räls vid nuvarande inre västra gångbana 1900-talet.

Figur. 9 Den asfalterade västra gångbanan i dag.

Bättre bemedlade borgare från Stockholm ämnade besöka Kuranstaltens havsbad i förhoppning om återhämtning från huvudstadens alltmer urbaniserade och stressande tillvaro. Damer och herrar sågs ofta flanera längs denna grusstig invid Svandammen. Det låg i tiden att röra på sig. Därmed byggdes gångstråk och vägar ut på ett flertal platser i Nynäshamn (Norberg, Gunnar (red.1996) s.30). Norberg beskriver även hur de Olympiska seglingarna som ägde rum 1912 bidrog till att vägar och gångstigar byggdes ut vilket genererar ett högt samhällshistoriskt värde till platsen. Svandammsområdet brukas av både lokalbefolkningen och besökare, människor tar platsen i besittning och gör den till en samlingsplats.

3.4 Parkarkitektur

Förklaring: Parkarkitektur beskriver en avsiktligt planerad grönyta. Ytan har ofta en viss ”stil” såsom Barock, engelska parker eller naturparker. En stil som ofta förknippas med parkens grundare. Även växtmaterialet har här en betydelse, olika växtmaterial har haft sin egen kulmen. Arkitekturen och växtmaterialet kan tillsammans skapa en mönsterbild över parkens olika ytor.

Figur. 10 På bilden ses en del av ”Göstas” trädgård, i bakgrunden syns lite av parkens utformning med slingrande vägar och små broar. Bilden är mycket representativ för Nynäshamn då denna vy ofta förknippas med staden.

Svandammsparken avspeglar en engelsk park med en del mera naturliga inslag. De slingrande gångarna runt dammen och de små broarna över kanalerna påminner mycket om just den Engelska stiltypen. Blennow beskriver i sin bok den engelska parken som ett ”romantiskt böljande landskap” (Blennow 2009 s.205) vilket mycket väl stämmer in på Svandammsparkens utformning. Vad gäller parkområdets utformning är autenticiteten hög, utformningen har varit densamma sedan området tillkom. Det äldre trädskiktet som vuxit på samma plats sedan området begynnelse innefattande även alla rhododendronbuskar som täckt stora delar av parkens rabatter i många år. De utgör tillsammans med stildragen ett högt värde. Göstas trädgård tillför ett sällsynthetsvärde, att ha en asiatisk del med lite ovanligare stenformationer och växter måste ses som sällsynt och bevarandevärd.

3.5 Socialhistoria ur kontinuitetsperspektiv

Förklaring: Socialhistoriskt värde kan sammanfattas med olika situationer i samhället som skapats och berättas av människan. Med kontinuitet i detta hänseende menas avtrycket på miljön som människan åstadkommit. Både historiska avtryck och senare brukande av en plats bildar tillsammans en kulturhistorisk kontinuitet. Detta kan avspeglas i återkommande evenemang som äger rum på platsen vilket bildar ett tidsdjup och en känsla av gemenskap och identitet med miljön.

Figur. 11 Skridskotur på Svandammens is, svandammen har vintertid använts som skridskobana sedan den tillkom i början av 1900-talet.

Svandammsparken är mötesplats för många återkommande evenemang, både i lite större och i mindre skala. Larsen (1969 s.34,103) beskriver i sin memoar hur de redan 1911 åker skridskor och spelar bandy med boll och klubba på isen. Under Nynäshamns trädgårdsförenings initiativ sker återkommande varje vår växtförsäljning i en del av parken, man köper och byter mer eller mindre vanliga plantor med varandra. Mera kan nämnas agilitytävlingar med hundar som även den är en årligen återkommande verksamhet. Kontinuiteten måste anses som hög med tanke på de olika evenemang som under tid år efter år återkommit. Svandammsparken är en mötesplats som lokalbefolkningen själva har skapat genom att återkommande generation efter generation bruka området på ett flertal sätt.

3.6 Tradition

Förklaring: Traditionellt firande som är återkommande och knuten till en plats. En tradition kan förklaras som en händelse som upprepas kontinuerligt under tid.

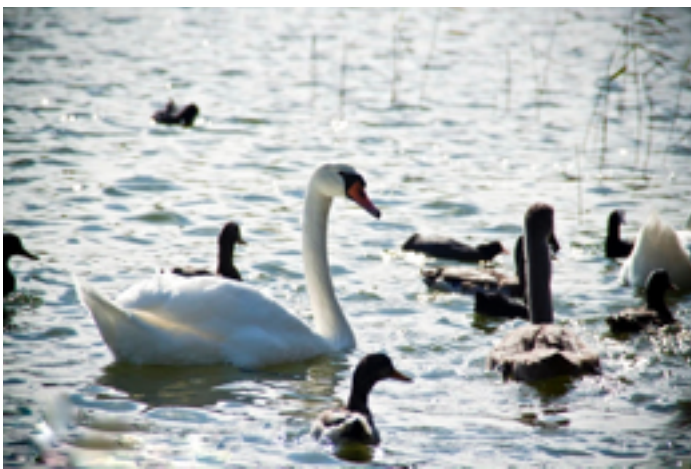

Figur.12 Skolavslutning vid Svandammsskolan i slutet av femtiotalet. Till höger i bild syns skulpturen "Hanseman" av Lars Andersson. (stulen i mitten av 2000-talet.)

Under många år under sjuttio- och åttiotalet samlades eleverna på skolavslutningsdagen på Svandammsskolans skolgård, de tågade sedan tillsammans med flaggor och skönsång vidare till svandammsparken för att där genomföra själva avslutningen. Föräldrar, släkt och vänner var välkomna att delta på de stora grönytor som parken har att erbjuda (Jonsson 2015). För de elever, lärare och anhöriga som återkommande deltog i detta evenemang förknippas platsen med ett högt socialt värde.

3.7 Symbol

Förklaring: En symbol för en plats eller stad kan exempelvis vara en enskild växt, ett speciellt grönområde eller park. Medvetet eller omedvetet har denna speciella tilldragelse blivit en symbol för just den platsen.

Figur.13 Svanpar återkommer år efter år och häckar i Svandammen. Figur.14 Även den lite ovanligare mandarinanden finns att skåda på platsen.

Svanpar återkommer år efter år och häckar i Svandammen och har så gjort sedan dammens bildande. Dammen är en naturlig samlingsplats för många häckande fåglar och det har blivit en slags tilldragelse för Nynäshamn. Ornitologer besöker gärna denna plats för att få tillfälle att fotografera till exempel den lite ovanligare mandarinanden som trivs här, även allmänheten i övrigt tar sig gärna en promenad till dammen för att mata fåglarna med gammalt bröd. Svandammen figurerar ofta på vykort över Nynäshamn, den har blivit en slags symbol för staden vilket i sig genererar ett högt lokalhistoriskt värde och därmed symbolvärde.

3.8 Upplevelse

Förklaring: Upplevelsevärde är ofta av skilda slag, vid förväntan och kanske även där varierande minnen spelar in kan upplevelsen vara olika för olika personer. Gemensamt är dock närheten till det som en gång varit och känslan för det förgångna. En tillhörighet och en identitet för platsen.

Figur.15 (vykort) Parken med Nynäshamns kyrka i bakgrunden, vykortet är från 1970-talet.

I Nynäshamnskommuns enkätundersökning (Nynäshamn kommun 2012 s.1) framkom det att Svandammsparkens område är det tredje populäraste att besöka för kommunens invånare i Nynäshamn. Avkoppling, rekreation, spel och aktiviteter av olika slag stod högt i värde. För personer som varit boende i Nynäshamn under stora delar av sitt liv har parken funnits med på olika sätt hela livet (Larsén 1969 s.13). Platsen skapar ett högt tillhörighets- och identitetsvärde vilket skapar en stark känsla för platsen.

3.9 Personhistorik

Förklaring: En plats kan sammankopplas med en viss organisation eller person vilket genererar ett personhistoriskt värde.

Figur.16 Bilden avspeglar en del av Göstas trädgård. Med sina lummiga gångar och olika parkrum utgör denna del av Svandammsparken ett attraktivt besöksmål.

I den södra delen av Svandammsparken ligger Gösta Zetterqvist trädgård, denna del byggde han till stor del upp själv med endast lite hjälp av trädgårdsamatörerna i Nynäshamn 1995 (Norberg, red.1996 s.83). Denna del av parken inger en asiatisk känsla, Gösta har uppfört en del ”specialbyggnationer” och planterat ett stort antal mer eller mindre ovanliga växtsortiment till denna del. I folkmun kallas denna del av parken för ”Göstas” trädgård vilket medför ett högt personhistoriskt värde för denna del.

3.10 Värdesammanställning och resultat

I tabell:1 under kolumnen ”kommentar och bedömning” framkommer på ett tydligt sätt parkens värden. Här presenteras på ett lättöverskådligt sätt parkens värderingsdelar med en efterföljande motivering och bedömning. De kulturhistoriska värden som ej finns med i tabellen finns antingen inte representerade i parken eller saknar källa. Motiveringen har analyserats källkritiskt innan bedömningen slutligen presenterar resultatet. Resultatet visar på att Svandammsparken har betydande höga kulturhistoriska värden i många avseenden. De värden som parkområdet genererar går inte att förbise. Denna kvalitativa analys över de kvantitativa värderingsdelarna i studien bör ses som vägledande i det fortsatta arbetet över parken. De resultat som framkommit har värderats och analyserats ur olika synvinklar för att sedan motiveras en värdegradering. Graderingen måste anses som resultatet av denna analys och Stockholms stadsmuseum skriver i sin byggnadshistoriska rapport (2011 s.11) att den ”sammanfattande konkluderande bedömningen” bör vara vägledande för objektets vidare hantering. Bedömningen kan ses som ett underlag för vidare planerings-sammanhang och upprättande av vårdprogram för området.

Tabell:1

Delvärde	Beskrivning	Kommentar och bedömning
Markhistoria	Svandammsområdet bildades i samband med järnvägens dragning mellan Stockholm och Nynäshamn i början på 1900-talet vilket utgör ett högt värde ur historisk synvinkel. Dammens tillkomst tillför på så vis en viktig del ur en historisk epok i Nynäshamns stads historia. Parkens utformning har i stort sett varit detsamma sedan den bildades, den inre gångbanan mot järnvägsgatan är ett exempel på detta. De stora gamla granarna i den mera vildvuxna delen har funnits där sedan Svandammsområdets begynnelse vilket gör att autenticitetsvärdet gällande utformning och växtmaterial är högt. Det pedagogiska värdet inverkar även här. För att få en förståelse för hur och vart tågbanan kom till i början på 1900-talet ingår det i berättelsen att förklara hur den tidigare havsbukten avsnördes och hur banvallen fylldes ut för att banbyggnationen skulle vara möjlig att genomföra. Representativiteten i parken avspeglas med sina stora gräsytor och slingrande gångstigar runt dammen och kanalerna, det låg i tiden i början av 1900-talet att anlägga parker med denna strukturella utformning.	Denna bedömning grundar sig på stort källmaterial och innefattar även flera förstärkande värden vilket gör att värdet bör klassas som mycket högt .

<p>Samhälls- historia</p>	<p>Bättre bemedlade borgare från Stockholm som ämnade besöka Kuranstaltens havsbad flanerade gärna längs denna grusstig invid Svandammen. Det låg i tiden att röra på sig och gångstråk och vägar byggdes ut på ett flertal platser i Nynäshamn. Norberg beskriver även hur de Olympiska seglingarna som ägde rum 1912 bidrog till att vägar och gångstigar byggdes ut, vilket genererar ett högt samhällshistoriskt värde över platsen.</p>	<p>Svandammens inverkan på Nynäshamns framväxt rent geografisk bör anses som hög. Med sin centrala placering har den spelat en stor lokal roll i Staden, vilket genererar ett högt värde.</p>
<p>Parkarkitektur</p>	<p>Svandammsparken avspeglar en engelsk park med en del mera naturliga inslag. De slingrande gångarna runt dammen och de små broarna över kanalerna påminner mycket om just den Engelska stiltypen. Blennow beskriver i sin bok den engelska parken som ett ”romantiskt böljande landskap” vilket mycket väl stämmer in på Svandammsparkens utformning. Vad gäller parkområdets utformning är autenticiteten hög, utformningen har varit densamma sedan området tillkom. Det äldre trädskiktet som vuxit på samma plats sedan områdets begynnelse innefattande även alla rododendron buskar som täckt stora delar av parkens rabatter i många år utgör tillsammans med stildragen ett högt värde. Göstas del i parken tillför ett sällsynthetsvärde, att ha en asiatisk del med lite ovanligare stenformationer och växter måste ses som sällsynt och bevarandevärd.</p>	<p>För bedömning av denna del krävs kunskap angående parkhistoriens typiska inslag. Referensobjekt har även använts och ritningar och kartor över platsen har analyserats. Områdets strukturella form har varit autentisk sedan begynnelsen vilket skapar ett mycket högt värde.</p>
<p>Socialhistoria ur kontinuitets- perspektiv</p>	<p>Svandammsparken är mötesplats för många återkommande evenemang, både i lite större och i mindre skala. Larsen (1969 s.34,103) beskriver i sin memoar hur de redan 1911 åker skridskor och spelar bandy med boll och klubba på isen. Under Nynäshamns trädgårdsförenings initiativ sker återkommande varje vår växtförsäljning i en del av parken, man köper och byter mer eller mindre vanliga plantor med varandra. Mera kan nämnas agilitytävlingar med hundar som även den är en årligen återkommande verksamhet. Kontinuiteten måste anses som mycket hög med tanke på de olika evenemang som under tid år efter år återkommit.</p>	<p>Nynäshamn har ett antal tidslager under 1900-talet. Det har övergått från att ha varit köping till att bli stad. Svandammsområdet har använts på liknande sätt under många år vilket genererar ett mycket högt kontinuitetsvärde.</p>

Tradition	Under många år under sjuttio- och åttiotalet samlades eleverna på skolavslutningsdagen på Svandammsskolans skolgård, de tågade sedan tillsammans med flaggor och skönsång vidare till svandammsparken för att där genomföra själva avslutningen. Föräldrar, släkt och vänner var välkomna att delta på de stora grönytor som parken har att erbjuda.	För de elever, lärare och anhöriga som återkommande deltog i evenemanget varje år förknippas platsen med ett högt socialhistoriskt traditionsvärde.
Symbol	Svanpar återkommer år efter år och häckar i Svandammen och har så gjort sedan dammens begynnelsen. Dammen är en naturlig samlingsplats för många häckande fåglar och det har blivit en slags tilldragelse för Nynäshamn. Ornitologer besöker gärna denna plats för att få tillfälle att fotografera till exempel den lite ovanligare mandarinanden som trivs här, även allmänheten i övrigt tar sig gärna en promenad till dammen för att mata fåglarna med gammalt bröd. Svandammen figurerar ofta på vykort över Nynäshamn, den har blivit en slags symbol för staden vilket i sig genererar ett mycket högt lokalhistoriskt värde och därmed symbolvärde.	Området har funnits med under lång tid på ett stort antal fotografier och vykort för att representera staden vilket gör att symbol värdet måste anses som mycket högt .
Upplevelse	I Nynäshamnskommuns enkätundersökning (Nynäshamn kommun 2012 s.1) framkom det att Svandammsparkens område är det tredje populäraste att besöka för kommunens invånare i Nynäshamn. Avkoppling, rekreation, spel och aktiviteter av olika slag stod högt i värde. För personer som varit boende i Nynäshamn under stora delar av sitt liv har parken funnits med på olika sätt hela livet (Larsén 1969 s. 13). Platsen skapar ett mycket högt tillhörighets och identitetsvärde vilket skapar en stark känsla för platsen.	För att bedöma upplevelsevärde krävs lyhörighet. I kommunens egen undersökning visade sig upplevelsevärde vara mycket högt .
Personhistoria	I den södra delen av Svandammsparken ligger Gösta Zetterqvist trädgård. Zetterqvists trädgård som han till stor del byggt upp själv med endast lite hjälp av trädgårdsamatörerna i Nynäshamn 1995 (Norberg (red.1996) s.83). Denna del av parken inger en asiatisk känsla, Gösta har uppfört en del ”specialbyggnationer” och planterat ett stort antal mer eller mindre ovanliga växtsorter på platsen. I folkmun kallas denna del av parken för ”Göstas trädgård” vilket medför ett högt personhistoriskt värde för området.	Ett delområde av parken anses ha hög personhistoria genom Gösta Zetterqvists asiatiska del.

3.11 Svandammens framtid och hot

Genom en SWOT -analys kan man på ett överskådligt sätt få fram objektets styrkor och möjligheter respektive svagheter och hot. Här nedan visas en övergripande bild av nuläget för Svandammsparken.

Tabell:2

Styrkor <ul style="list-style-type: none"> • Generellt mycket höga kulturvärden som enligt Riksantikvarieämbetet ej bör förbises (se tabell:1). • Nynäshamns tredje populäraste grönområde enligt en undersökning hos kommunens invånare.	Svagheter <ul style="list-style-type: none"> • Bristande resurser för parkens skötsel. • Bristande kunskap angående parkens olika värden och dess betydelse i längden. • Slitage och vandalisering av parken vilket ofta är ett tecken på undermålig skötsel.
Möjligheter <ul style="list-style-type: none"> • Kompetenshöjning för de skötselansvariga i parken, vilket innebär ökad förståelse för parkens värden. • Utarbetande av vårdprogram för att säkra parkområdets framtid. • Genom ett upprättande av vårdprogram höja parkens estetiska intryck, vilket kan medföra stora förbättringar av parkens närrecreation, upplevelse och turism-möjligheter.	Hot <ul style="list-style-type: none"> • En eventuell exploatering av parkens område. • Okunskap om parkens historia kan leda till förhastade slutsatser utan föreliggande genomförande av en grundlig platsanalys.

4 Diskussion

Syftet med denna undersökning har varit att undersöka de kulturhistoriska värdena i Svandammsparken i Nynäshamn. Jag har velat utreda på ett analyserande sätt vilka olika värden som parken innehåller, hur de kan motiveras och vilken gradering de tillhör. Resultatet innehåller både de empiriska faktiska värden som grundmotiven dokumentationsvärden innehåller men även de mera abstrakta begreppen som hur de immateriella upplevelsevärdena kan tolkas. Resultatet presenteras del för del på ett mycket överskådligt sätt under varje specificerad rubrik. Genom att först försöka fånga och förmedla resonemanget över varje enskilt värdes betydelse till att senare skapa en helhetsbild över hur de olika värdesammanhangen länkar samman till varandra, bidra till en överskådlig förståelse över värderingen. Min vision är att detta arbete ska kunna tolkas av branschen med dess aktörer och användas i ett fortsatt arbete med parken. I analysen av varje enskilt värde har min intention under hela processen varit att förhålla mig objektivt över värderingen, varje del har granskats kritiskt utifrån de förutsättningar och källor som brukats. Källorna i detta fall måste ses ha hög trovärdighet då de är nedtecknade utifrån helt andra sammanhang utan vinning åt endera hållet. Bredden över källor som använts kan anses som snäv men representerar ändå både dagens syn över parken och hur den har använts, brukats och dess avgränsningar och uppbyggnad över tid.

Arbetet utgår från framarbetade vetenskapliga teorier vilka förespråkas att användas vid denna typ av värderingsprocess. Kulturvärde analyser är uppbyggda på att analysera, motivera och gradera, vilket vidare kan leda till ett bevarande av kulturvärdet. För att få en bredare syn över värderingsprocessen har jag jämfört studien med en liknande process som gjorts i Hjo. Även där har en mindre stadspark genomgått en värderingsprocess och faktiska värden har presenterats. Dock har Hjos värdering varit av mindre omfattning gällande parkdelen då den även omfattar byggnader. Studien bidrog med en inblick över tillvägagångssättet av värderingsprocessens gång.

Problematismen runt denna bedömning kan anses innehålla subjektiva värderingar kring de värden som parken representerar, de kan även anses präglade av utförarens bakgrund och utbildning. Unnerbäck anser att en värdering alltid måste ses som skiftande och att medvetenheten kring detta skall behandlas med lyhördhet och öppenhet. Grunden är dock alltid densamma i ingångsskedet vilket kan beskrivas med en urvals- och värderingsprocess. Värderingsdelen är utformad så att den på ett mycket lättbegripligt sätt ska kunna förstås av alla, vilket Unnerbäck starkt betonar att den bör i inledningen till sitt värderingssystem.

Hänsynstagandet ur kulturhistorisk inriktning är enligt kulturminneslagens 3 kap att en park eller trädgård skall vara ”synnerligen märklig” för att vara intressant och därmed bevarandevärd. Begreppet har i dag utvecklats till att en plats kan vara intressant och historiskt värdefull ur olika synvinklar (Kulturmiljölagen 2012). Exempel kan ges såsom socialhistoriskt och arkitekturhistoriskt perspektiv. Dessa ger en inblick i området från helt olika aspekter, de kan inge tyngd var och en för sig i en värdering men kan även gemensamt bilda en grundförutsättning för en fortsatt värderingsprocess i arbetet.

I Nynäshamns kommuns översiktsplan beskrivs kommunens förhållningssätt till kulturhistoriska miljöer. De skriver att "Genom miljömedveten arkitektur och med en plan för bevarande av kulturhistoriska miljöer, kan staden bli än mer attraktiv" (Nynäshamns kommuns översiktsplan 2012 s.122). De tydliggör aldrig hur den "planen" ser ut. Jag kan heller inte se att det genomförts någon kulturhistorisk plan för bevarande över Svandammsparkens område. Det har genomförts geologiska undersökningar angående markens hållfasthet och rasrisk, även bullerundersökningar över området har gjorts. I översiktsplanen nämns bara ytligt att Svandammsområdet i dag inger "ett ogästvänligt" intryck och att det bör utredas vidare. I den på internet nyutlagda planen "Nya Nynäshamn-Staden vid vattnet" (2014) finns däremot presenterat ett långtgående exploateringsförslag angående Svandammsområdet. I planen beskrivs området som ogästvänligt och oattraktivt vilket måste ses mycket märkligt. Kommunens egen enkätundersökning över parkområdet visar att den för undersökningen, representerade befolkningen, är platsen mycket välbesökt och omtyckt. Parken är det tredje populäraste grönområdet i kommunen. Det framkommer även att parken är en plats som många besöker dagligen, antingen för social samvaro eller ur rekreationssynpunkt. Kommunen vill i sin plan göra parken till en "integrerad del av centrum". Då måste man ställa sig frågan vidare; är det vad som eftersöks av de som bor i staden - ett större centrum med en stor del av parken bebyggd med privata bostäder vilket i förlängningen leder till en mycket förminskad parkyta att besöka. Diskussionen angående parkens vidare planer bör undersökas och analyseras grundligt. Den måste av det man kan utläsa i de olika kommunala planerna i nuläget betraktas som ofullständig.

De olika värdenas gradienter i den kulturhistoriska undersökningsdelen bör vidare diskuteras av Nynäshamns kommuns berörda expertis. En park med både så höga socialhistoriska och samhällshistoriska värden kan ej förbises. Hur människan i staden tagit platsen i besittning och gjort den till en samlingsplats, vilket i förlängningen resulterade i en Stadspark, stärker även det lokalhistoriska värdet. Kommunen bör med hänsyn till området och dess historia komma fram till lösningar som är relevanta för platsen. Parken utgör en del av många människors historia och arv, vilka berättelser förmedlar den till oss i dag och hur kan vi på bästa sätt förvalta den till eftervärlden? Ett vårdprogram är brukligt att förespråka och kan delas upp i olika delområden. Där beskrivs det precisa området med en värdebeskrivning och en måldiskussion för just den precisa delen, även åtgärdsförslag bör behandlas. Planen kan vidare efter evaluering revideras efterhand och omarbetas i positiv riktning.

5 Sammanfattning

En kulturhistorisk miljö kan ses på så många olika vis. Ofta beror det på vilken kunskap och utgångspunkt personen som studerar den har för platsen. Det kulturarv som våra förfäder lämnat efter sig behandlas av oss utifrån skilda synsätt. Kulturhistoriska värden för platser och grönområden har länge inte varit av så stor vikt som exempelvis värderingar och skydd av byggnader som lyfts på ett helt annat sätt. Verkligheten har smygande börjat komma ikapp oss och vi börjar mer och mer inse vikten av vår kulturmiljö. Kulturmiljön berättar historien om vårt förflutna, hur städer, samhällen och andra platser en gång kom till. Ofta hänger olika element ihop såsom äldre byggnader, parker och platser som på grund av urbaniseringen blir till stad. Olika händelser bildar på så vis en helhet. I Kulturmiljölagen betonas hur viktigt det är att detta tas i beaktning, att vi väljer att se helheten vid exempelvis en exploatering i en stad. Det är beslutsfattarnas ansvar att det görs grundliga undersökningar kring platsens helhet innan man gör vidare planering. Kulturmiljön har vi fått i arv och det är vår uppgift att förvalta den på ett för platsen relevant sätt, för att i förlängningen kunna efterlämna den till efterkommande generationer som även de har sin rätt till historien.

I arbetet görs en kulturhistorisk analys över Svandammsparken i Nynäshamn. Analysen beskriver vilka värden som finns representerade i parken och hur kommunen förhåller sig till dem vid sin planerade exploatering. Stockholms stadsmuseum har utarbetat en metodutveckling för grönområden utefter Axel Unnerbäckes värderingssystem, den avses vara vägledande i analysprocessen. Arbetet är en kvalitativ analys där de kulturhistoriska värden som parkområdet representerar analyseras, värderas, motiveras och bedöms därefter, allt enligt vad det vetenskapliga systemet efterfrågar.

I analyseringsprocessen framkommer tydligt att parken innehar höga kulturhistoriska värden. Genom jämförande och studerande av olika kartmaterial, historiska källor och bilder undersöks och motiveras varje representerat värde i tabell:1. De värden som framkommit som höga under värderings processen bör ej förbises utan istället ses som en resurs i samhällsutvecklingen. Den kulturhistoriska värderingen kan tillsammans med den tidigare av Elin Törnqvist genomförda biologiska värderingen av platsen utgöra en grund för ett upprättande av vårdprogram för Svandammsparken.

Nynäshamns kommuns planer angående parkområdet bör anses som ofullständiga och därför ses över. Området bör undersökas och analyseras ytterligare ur alla aspekter. De kulturhistoriska värden parken genererar bör arbetas vidare med och utvecklas ytterligare. Ett upprättande av vårdprogram höjer parkens estetiska uttryck vilket medför ökad möjlighet till närrekreation, upplevelser och ökad turism.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor och litteratur

Blank, Ylva (2003). Delaktighetsmålet i länsstyrelsepraktiken [Elektronisk resurs]. Göteborg, Länsstyrelsen Västra Götaland. Kulturmiljöenheten Göteborg.
<http://www.raa.se/publicerat/delaktighetsmalet.pdf> (hämtad: 2015.01.15)

Blennow, Anna-Maria (2009). Europas trädgårdar: från antiken till nutiden. [Ny utg.] Lund: Signum

Bryvald, Anders (2011). Nya ordspråksboken [Elektronisk resurs]. Recito Förlag
http://citataboken.se/_13697_Vid_kanten_av (hämtad: 2015.02.18)

Flinck, Maria (2013). Historiska trädgårdar: att bevara ett föränderligt kulturarv. Stockholm: Carlsson i samarbete med Riksantikvarieämbetet

Larsén, Göte (1969). Mitt Nynäshamn.. Nynäshamn: förf.

Norberg, Gunnar (red.) (1996). Nynäshamn: villastad och köping 1901-1945, stad 1946. Nynäshamn: Kommunen

Jarbelius, Kristina (2010). Fem trädgårdar från 1898-1924 i Villastaden i Gävle.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:378582/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad: 2015.01.23)

Ljung, Juliane (2012). Riksantikvarieämbetet 2.0 -På väg mot framtiden.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/31822/1/gupea_2077_31822_1.pdf (Hämtad: 2015.01.23)

Lundberg, Caroline (2009). Kulturhistorisk värdering och färjestationen i Helsingborg.
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1319032&fileOid=1319033> (Hämtad: 2015.01.23)

Nynäshamns kommun, (2012). Enkät: ”Grönområden i och omkring Nynäshamns stad - så svarade ni,” [Online]. Available:
http://www.nynashamn.se/download18.3f8a0886141c7f479e22302/1384502298782/Enkät+om+gronomraden_publiceras_ny.pdf (hämtad: 2015.01.20)

Nynäshamns kommun, (2012). Fördjupad översiktsplan för Nynäshamns stad. [Online]. Available:
http://www.nynashamn.se/download18.6f017df6112ae0dea21800035810/1179743070406/fo_rsta.pdf. (hämtad: 2015.02.28)

Nynäshamns kommun, (2014 s. 96). Fördjupning av översiktsplan.
http://www.nynashamn.se/download/18.23854fbf147f9c33ff01c0e/1410333633722/Oversiktsplan_pdf+4+juli+Komprimerad+Adobe+7+och+senare.pdf (hämtad: 2015.03.09)

Nynäshamns kommun, (2014) Nya Nynäshamn -Staden vid vattnet.
<http://www.nynashamn.se/download/18.56d98be51427c30b6e01ec2/1386660330597/Nya+Nynashamn+Boken.pdf> (hämtad: 2015.03.28)

Nynäshamns kommun, (2012). Översiktsplan.
http://www.nynashamn.se/download/18.1c7e861513bbc93e947d74/1365694418594/OP_enkelsidor.pdf (hämtad: 2015.02.07)

STOCKHOLMS STADSMUSEUM, (2012). Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden – en metodutveckling.
http://www.samfundetsterik.se/wp-content/uploads/2012/03/Kulturhistorisk_bedomning_gronomraden_SSM.pdf (hämtad: 2015.01.14)

Törnqvist Elin (2013). Åtgärder för biologisk mångfald i parker.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:629700/FULLTEXT01.pdf> (hämtad: 2015.01.18)

Unnerbäck, R. Axel (2002). Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. [Elektroniskresurs]. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl. Tillgänglig på internet:
<http://www.raa.se/publicerat/9789172096073.pdf> (hämtad: 2015.01.10)

VÅRDPROGRAM, (2005). Hjo stadspark och dess byggnader.
<http://www.anderssvensson.eu/hjo/hjo%20stadspark%20051117.pdf> (hämtad: 2015.01.16)

Elektroniska källor

Eriksson Åsa, (2015). Nynäshamns-kommun, Kommun-politik.
<http://www.nynashamn.se/Kommun--politik/Fakta-om-Nynashamns-kommun.htm>
(sida granskad: 2015-02-19)

Lindgren Therese, (2012). Nynäshamns-kommun, se och göra-parker.
<http://www.nynashamn.se/Se--gora/Natur-och-parker.html>
(sida granskad: 2015-01-23)

Malmdal J, Riksantikvarieämbetet, (2014). Lagar och ansvar.
<http://www.raa.se>

Nynäshamnskretsens hemsida.
<http://www.sta-nynas.se/24202630> (hämtad 2015.02.18)

Regeringen, (2013). Propp2012/13:96, kulturmiljöns mångfald
<http://www.regeringen.se/sb/d/16860/a/213245>

Riksdagen, (2012). Kulturmiljöns mångfald.
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Kulturmiljons-mangfald_H001KrU9/

Riksdagen, (2012). Kulturmiljövårdens mål och inriktning. Prop, (1987/88:104 sid. 29-30)
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/om-kulturmiljovvard_GB03104/?text=true

Figurförteckning

Figur:1 Nynäshamns bibliotek historiskt bildarkiv, (1901). Järnvägen mellan Stockholm och Nynäshamn färdigställs.

Figur:2 Sanna Jonsson, (vykort). Nynäshamn med parken som förgrund och kyrkan i bakgrunden.

Figur:3 hitta.se, (2015). Karta över parkområde (hämtad: 2015.02.25).

Figur:4 Nynäshamns kommun, (2014 s.54). Nya Nynäshamn -Staden vid vattnet.
<http://www.nynashamn.se/download/18.56d98be51427c30b6e01ec2/1386660330597/Nya+Nynashamn+Boken.pdf> (hämtad: 2015.02.29).

Figur:5 Nynäshamns bibliotek historiska bildarkiv, (1898). Karta över Svandammsområdet.

Figur:6 Nynäshamns bibliotek historiska bildarkiv, (1901). Karta över Svandammsområdet.

Figur:7 hitta.se (2015). Karta över parkområde. (Hämtad, 2015.02.25)

Figur:8 Nynäshamns bibliotek historiska bildarkiv, (1900). Dragning av räls vid nuvarande inre västra gångbanan.

Figur:9 Sanna Jonsson, (2014). Inre gångbanan sommaren 2014.

Figur:10 Sanna Jonsson, (vykort). Nynäshamn med parken som förgrund och kyrkan i bakgrunden.

Figur:11 Skridskor, (1974).
<http://www.visitnynashamn.se/gora/aktorer/skridskorpasvandammen.5.787ba9a21361e2e3bfa800013236.html> (hämtad: 2015.02.28).

Figur:12 Nynäshamns bibliotek historiska bildarkiv, (1950). Skolavslutning.

Figur:13 Sanna Jonsson, (2014). Svanfamilj.

Figur:14 Sanna Jonsson, (2014). Mandarinand.

Figur:15 Sanna Jonsson, (vykort). Parken med kyrka i bakgrunden, 1970-talet.

Figur:16 Sanna Jonsson, (2014). Göstas trädgård.

Tabellförteckning

Tabell:1 Värdesammanställning.

Tabell:2 SWOT -analys, Svandammens framtid och hot.